

- страцій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19.04.2001 № 4-рп/2001// Офіційний вісник України. – 2003 р. – № 28
18. Галайчук В. Аналітика правозастосування: захист права на мирні зібрання під час виборів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umdpl.info/index.php?id=1346225676>

Падалка Р.О. Отдельные проблемы верховенства права в современной Украине. – Статья.

В статье определены и проанализированы основные проблемы верховенства права в Украине, осуществлен анализ ряда нормативно-правовых актов. Установлено несоответствие нормативно-правовых актов Украины международно - правовым стандартам. Выявлены проблемные аспекты в реализации человеком своих прав и законных интересов.

Ключевые слова: верховенство права, права человека.

Padalka R.O. Separate problems of supremacy of right are in modern Ukraine. – Article.

In the article certainly and the basic problems of supremacy of right are analysed in Ukraine, the analysis of row of normatively-legal acts is carried out, and their disparity is set to the international legal standards, problem aspects are found out in realization of the rights and legal interests a man.

Key words: supremacy of right, human right.

УДК 343.192

*О. А. Панасюк,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

**СИСТЕМА СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ОСНОВА
ДЛЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ ПЕРШОЇ
ІНСТАНЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Статтю присвячено дослідженню проблеми класифікації повноважень суду першої інстанції на стадії судового розгляду в кримінальному провадженні України. Проведено класифікацію повноважень суду залежно від етапів самої стадії судового розгляду кримінального провадження. Здійснено порівняння традиційних підходів до визначення структури, складових елементів (етапів) стадії судового розгляду, та нового підходу, з урахуванням положень нового КПК України 2012 року. Особливо акцентовано увагу на виокремленні та номінації центрального етапу стадії судового розгляду, що в редакції КПК України 1960 року називався «судове слідство».

Ключові слова: суд першої інстанції, класифікація повноважень суду, стадія судового розгляду кримінального провадження, структура судового розгляду, судове слідство.

Класифікація повноважень суду першої інстанції, зокрема на основній та центральній стадії кримінального провадження – стадії судового розгляду, має не лише значний науковий інтерес, але й практичну значущість. У механізмі забезпечення прав і свобод людини, зокрема й осіб, що залучаються до орбіти кримінального провадження, роль суду є однією з основних. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК) проголосив гарантоване право кожного на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону (ч. 1 ст. 21), закріпивши таким чином загальновизнану міжнародно-правову гарантію та конституційне право кожного на судовий захист. Від здійснення судом своїх повноважень, отже, безпосередньо залежить і реалізація прав учасників кримінального провадження. Адже, як зазначено в КПК, суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (ч. 6 ст. 22); головує у судовому засіданні в судовому провадженні у першій інстанції забезпечує здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків (ч. 1 ст. 321). На виконання відповідних завдань закон наділяє суд цілим комплексом процесуальних прав та обов'язків, які можуть бути класифіковані за багатьма критеріями. У рамках цього дослідження зупинемося, зокрема, на класифікації повноважень суду першої інстанції залежно від етапів самої стадії судового розгляду кримінального провадження.

Проблеми процесуального статусу суду в кримінальному судочинстві досліджували, зокрема, такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як: Барак А., Бринцев В. Д., Бурмагін С. В., Грошевий Ю. М., Загорський Г. І., Маляренко В. Т., Петрухін І. Л., Попелюшко В. О., Шило О. Г. та ін.

Загальновідомо, що кримінальне провадження є процесом системним, послідовним, проходить за відповідними стадіями та суворо регламентований законом. Чітке й неухильне додержання процесуальної форми, зокрема й судом при здійсненні своїх повноважень, є гарантією дотримання прав людини в кримінальному судочинстві. Поглиблення правового регулювання кримінального провадження і відповідно вдосконалення процесуальної форми логічно зумовлює структурування самої стадії судового розгляду на певні етапи (частини). Так, традиційним у науці кримінального процесу було прийнято виділяти п'ять частин (етапів) стадії судового розгляду (враховуючи характер дій, що проводяться на цій стадії). Це такі етапи, як: підготовча частина судового розгляду (судового засідання), судове слідство, судові дебати (дебати сторін), останнє слово підсудного, постановлення і проголошення вироку [див., наприклад: 1, с. 93; 2, с. 395; 3, с. 484; 4, с. 509-511]. Однак ухвалення нового КПК настійливо вимагає

по-новому здійснити аналіз, всебічне і системне переосмислення відповідних положень крізь призму нового кримінального процесуального закону.

Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК кримінальне провадження в суді першої інстанції включає, зокрема, «судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення». При цьому слід особливо звернути увагу на використання законодавцем саме такої словосполучки для характеристики стадії кримінального провадження. Можливо, це означає, що відповідна стадія поділяється на дві частини: власне судовий розгляд (1) і ухвалення та проголошення судового рішення (2). Деякі науковці (наприклад, В. Т. Нор) у зв'язку з цим пропонують навіть іменувати відповідну стадію «судовий розгляд і ухвалення судового рішення за його результатами» [5, с. 26]. Однак дозволимо собі не погодитися з такою позицією автора та навести щодо цього такі аргументи.

По-перше, подальший аналіз норм КПК дає підстави стверджувати, що судовий розгляд як стадія процесу охоплює (тобто має у своїй структурі як складовий елемент) в собі й ухвалення та проголошення судового рішення. Так, розділ IV КПК «Судове провадження у першій інстанції» містить, зокрема главу 28, яка називається «Судовий розгляд», що, вважаємо, цілком відбиває назву окремої стадії кримінального провадження (так само, як і назва глави 27 «Підготовче провадження» також позначає назву окремої стадії судового провадження у першій інстанції та кримінального провадження в цілому). На підсилення цієї позиції наголосимо також і на тому, що главою 28 КПК «Судовий розгляд» (що конкретизовано в § 3 «Процедура судового розгляду» цієї глави) охоплюються і питання ухвалення вироку судом (відповідно ст. ст. 366, 367, 368 КПК). І хоча порядок ухвалення судових рішень конкретизований у главі 29 «Судові рішення», однак ця глава стосується не лише стадії судового розгляду, але й інших стадій судового провадження (і не лише у першій інстанції). Так, наприклад, вирок суду апеляційної інстанції повинен відповідати загальним вимогам до вироків (ч. 2 ст. 420 КПК), а, отже, повинні застосовуватися і відповідні положення глави 29 «Судові рішення».

По-друге, конструюючи назву стадії шляхом включення до цієї назви як самостійного елементу ухвалення і проголошення рішення суду, слід у такому разі називати й інші стадії кримінального провадження таким чином: «Провадження в суді апеляційної інстанції і ухвалення судового рішення за його результатами», «Провадження в суді касаційної інстанції і ухвалення судового рішення за його результатами» і так далі. Однак, як убачається, це є не лише непослідовною, але й недоцільною позицією. Адже кожна із стадій кримінального провадження має відповідне своє підсумкове рішення, що ухвалюється (постановляється) у певному порядку. Це, власне, одна з ознак, що характеризує будь-яку стадію кримінального провадження як таку [див., наприклад: 2, с. 16; 6, с. 12-13; 7, с. 17-19; 8, с. 7, 11-12]. То чому ж з-поміж інших елементів (етапів стадії) виділяти один і ставити його поряд із назвою всієї стадії? Убачається, що в такому разі має місце змістовна логічна помилка. Наголосимо, що

В. Т. Маляренко [9, с. 18] та С. М. Міщенко [10, с. 66, 76], коментуючи відповідно § 1 та § 3 глави 28 КПК, цю стадію кримінального провадження називають «судовий розгляд».

Отже, стадія судового розгляду в кримінальному провадженні має декілька етапів (частин). При цьому відповідно до КПК можна чітко виділити (і що не становить особливих труднощів при аналізі відповідних норм КПК) такі етапи, як: судові дебати (ст. 364 КПК); останнє слово обвинуваченого – ст. 365 КПК; ухвалення та проголошення судового рішення (ст. ст. 366, 367, 368, 375, 376 та ін. КПК). Проте новий КПК, на відміну від КПК 1960, не називає окремо таких «традиційних» етапів стадії судового розгляду, як «підготовча частина судового засідання» та «судове слідство». Однак те, що законодавець не використовує такі назви (номінації відповідних етапів) ще не означає, що стадія судового розгляду не містить відповідних частин (етапів).

Процедура судового розгляду розпочинається відповідно до ч. 1 ст. 342 КПК із відкриття головуючим судового засідання і оголошення про розгляд відповідного кримінального провадження. За цим слідує ряд підготовчих процесуальних дій: доповідь секретаря судового засідання про те, хто з учасників судового провадження прибув у судове засідання, встановлення їх осіб, перевірка повноважень захисників і представників, з'ясування, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомлення причин їх неприбуття, якщо вони відомі (ч. 2 ст. 342 КПК); повідомлення про повне фіксування судового розгляду технічними засобами (ст. 343 КПК); оголошення складу суду і роз'яснення права відводу (ст. 344 КПК); повідомлення про права та обов'язки обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у судовому розгляді (ст. 345 КПК); видалення свідків із залу судового засідання (ст. 346 КПК). Тільки по закінченню здійснення цих дій, які КПК «іменує» як «підготовчі дії» (ч. 1 ст. 347 КПК), головуючий оголошує про початок судового розгляду. Отже, вважаємо, що є всі підстави стверджувати про наявність (і фактичну, і законодавчу) такої частини судового розгляду, як підготовча частина судового засідання (судового розгляду). І хоча КПК не містить назви такої частини, все ж – вона імпліцитно міститься в стадії судового розгляду. За своєю сутністю ця частина є початковою, самостійною та важливою складовою частиною стадії судового розгляду, в якій проводиться остання перевірка наявності процесуальних передумов для того, щоб перейти до розгляду кримінального провадження по-суті (за термінологією КПК 1960 – до судового слідства). На цьому етапі створюються необхідні передумови для повного, всебічного та неупередженого дослідження доказів і правильного вирішення кримінального провадження при додержанні прав та інтересів учасників процесу [див. детальніше про це: 1, с. 93; 2, с. 396; 3, с. 484-485; 11, с. 530-535].

На підтвердження цієї позиції зазначимо, що термінологію «підготовча частина судового розгляду кримінального провадження», у значенні етапу стадії судового розгляду, було використано Вищим спеціалізованим судом

України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) у його інформаційному листі № 223-1446/0/4-12 від 05.10.2012 р. «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому повадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» [див.: 12] (зокрема, п. п. 5, 6). Також «про підготовчу частину судового розгляду» як частину стадії судового розгляду говорить і С. М. Міщенко, коментуючи § 3 глави 28 КПК [10, с. 66, 76].

Як уже було сказано, в КПК не міститься такого словосполучення на позначення частини стадії судового розгляду, як «судове слідство». Аналіз норм КПК дозволяє говорити про те, що в цьому разі законодавець використовує для його характеристики (тобто характеристики «судового слідства») терміни «судовий розгляд» (ст. 347 КПК) або «з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірка їх доказами» чи просто «з'ясування обставин та перевірка їх доказами» (ст. ст. 363, 364 КПК).

Не зайвим при цьому, як убачається, буде нагадати, що традиційно в доктрині кримінального процесу «судове слідство» визначається науковцями як основна частина судового розгляду, суть якої полягає в дослідженні судом з участю сторін зібраних у справі доказів для встановлення фактичних обставин (курсив мій. – О. П.) вчиненого злочину. Вирок суду може ґрунтуватися лише на доказах, які були розглянуті й досліджені в судовому засіданні (ч. 2 ст. 323 КПК 1960) [2, с. 399; 3, с. 488; 1, с. 107-108. Додатково про сутність та значення судового слідства в теорії та практиці кримінального судочинства див. також: 13, с. 5-14; 14, с. 43; 15, с. 91-93]. Подібне положення міститься і в ч. 3 ст. 370 КПК: обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду (курсив мій. – О. П.) та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК. Зокрема, обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду (курсив мій. – О. П.) винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 373 КПК).

У контексті аналізу співвідношення наведеної термінології цікаво також зазначити думку Г. П. Середи, який, даючи доктринальне тлумачення положень ст. 338 КПК щодо порядку зміни прокурором обвинувачення в суді, так прокоментував відповідні положення. Нормою статті, яка коментується, зазначає автор, визначено й час, протягом якого може бути змінено обвинувачення, а саме під час судового розгляду. Судовим розглядом кримінального провадження у першій інстанції, на думку науковця, є розгляд обвинувачення в судовому засіданні аж до виходу суду в нарадчу кімнату для ухвалення вироку, у зв'язку з чим клопотання про зміну обвинувачення прокурором може бути заявлено в будь-якій стадії з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження та перевірки їх доказами. Якщо, продовжує Г. П. Середя, після закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами або після дебатів до виходу суду

в нарадчу кімнату прокурор прийняв рішення про необхідність зміни обвинувачення, він може звернутися до суду з клопотанням про поновлення з'ясування обставин, обґрунтувавши це наміром заявити клопотання про зміну обвинувачення [16, с. 58].

Отже, як бачимо, автор до поняття «судового розгляду» включає і етапи «з'ясування обставин та перевірку їх доказами», і судові дебати, і проголошення останнього слова обвинуваченого – аж до виходу суду до нарадчої кімнати до ухвалення вироку. Очевидно, що автор протиставляє етапи (а, можливо, і стадії) судового розгляду та ухвалення і проголошення вироку суду. Проте не можна погодитися з наведеною позицією автора, оскільки, як уже було зазначено, такий підхід є формальним та не відображає сутності окремої стадії кримінального провадження (якою на нашу думку є стадія «судового розгляду»).

Говорячи про поняття «судовий розгляд», що використовується в КПК, слід, отже, особливо підкреслити, що стосовно нього законодавець є («м'яко кажучи») не зовсім послідовним. Так, відповідно до ч. 1 ст. 316 КПК після завершення підготовки до судового розгляду суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду; а відповідно до ч. 2 ст. 318 КПК судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні. Іншими словами, як зазначає В. Т. Маляренко, судовий розгляд кримінального провадження здійснюється шляхом проведення судового засідання [9, с. 22]. Як зазначають науковці в галузі цивільного процесу, судові засідання є зовнішньою формою здійснення стадії судового розгляду [17, с. 588]. Виходячи з цього, можна сказати, що стадія судового розгляду кримінального провадження розпочинається з моменту відкриття судового засідання головуючим і оголошення ним про розгляд відповідного кримінального провадження у призначений для судового розгляду (курсив мій. – О. П.) час (ч. 1 ст. 342 КПК). Однак натомість, у ч. 1 ст. 347 КПК зазначено, що тільки після закінчення підготовчих дій (що здійснюються тільки після відкриття судового засідання, а отже – після початку судового розгляду. – О. П.) головуючий оголошує про початок судового розгляду (курсив мій. – О. П.). У розвиток цього положення в ч. 2 ст. 347 КПК вказується, що судовий розгляд починається з оголошення прокурором обвинувального акта. Це наводить на роздуми про те, з якого ж моменту починається судовий розгляд: можна припустити, що: а) з моменту відкриття судового засідання (ст. 342 КПК) або ж б) з оголошення головуючим про початок судового розгляду та оголошення прокурором обвинувального акта (ст. 347 КПК).

Убачається, що цю законодавчу колізію можна вирішити таким чином. Поняття «судовий розгляд» використовується в КПК у двох значеннях: 1) в широкому, тобто «судовий розгляд» як окрема й самостійна стадія кримінального провадження; та 2) у вузькому, тобто «судовий розгляд» як етап, частина стадії (тобто фактично мається на увазі «судове слідство»),

або ж суто, власне «судовий розгляд» або «судовий розгляд по суті»¹ (зад-ля справедливості зазначимо також, що КПК використовує поняття «судо-вий розгляд» і в третьому значенні – як самостійну процесуальну функцію – ч. 3 ст. 22 КПК. Але це є вже предметом окремого наукового досліджен-ня). Вважаємо, що така законодавча колізія, що породжує правову неви-значеність в регулюванні кримінальної процесуальної діяльності, повинна бути усунена самим законодавцем. Адже це не лише має істотне значення для теорії кримінального процесу. Насамперед – цього потребує правоза-стосовна практика, що безпосередньо буде впливати як на здійснення своїх повноважень судом першої інстанції, так і на забезпечення реалізації прав учасників судового провадження. Проілюструємо це на такому прикладі.

Відповідно до ч. 1 ст. 128 КПК особа, якій кримінальним правопору-шенням або іншим суспільно-небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду (курсив мій. – О. П.) пред'явити цивільний по-зов. Отже, у контексті вищезазначених роздумів, до якого моменту особа має право пред'явити цивільний позов у кримінальному провадженні? І чи повинен у зв'язку з цим суд або задовольнити його, або ж, відповідно, за-лишити без розгляду, якщо цей позов буде пред'явлений, наприклад, після відкриття судового засідання (ч. 1 ст. 342 КПК), але до закінчення підгото-вчих дій і оголошення головуючим про початок судового розгляду (ч. 1 ст. 347 КПК)? До речі, КПК 1960 передбачав можливість пред'явлення цивільного позову в кримінальній справі й під час судового розгляду справи, але до початку судового слідства (ч. 3 ст. 28 КПК 1960).

З цього приводу В. Т. Нор зазначає, що КПК, отже, змінив часові межі пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні. Тому ци-вільний позов у кримінальному провадженні може бути пред'явлено лише на двох стадіях: під час досудового розслідування кримінального правопо-рушення, а також під час підготовчого судового засідання. У випадку пред'явлення цивільного позову під час судового розгляду кримінальної справи суд залишає позов без розгляду, що не позбавляє особу права пред'явити той же позов у порядку цивільного судочинства (ч. 7 ст. 128 КПК). Такий підхід врегулювання меж пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні необхідно визнати, на думку В. Т. Нора, ціл-ком слушним, оскільки він позбавляє суд необхідності відволікатися від вирішення основного питання кримінального провадження – винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення [19, с. 353].

Однак убачається, що є всі підстави припустити, що такий формальний підхід буде звужувати право особи пред'явити цивільний позов у криміна-

¹ До речі, в цивільному процесі судове засідання (судовий розгляд як стадія ци-вільного процесу) містить і «підготовчу частину судового засідання» (як етап, части-ну стадії); і «розгляд справи по суті» – основну, центральну частину судового за-сідання. У цій частині судом з'ясовуються фактичні обставини справи, що полягає в дослідженні судом фактичного матеріалу з метою розв'язання самої суті справи. [Див.: 18, с. 591, 596-597].

льному провадженні та, відповідно, право на відшкодування шкоди та справедливе поновлення у правах. Адже суд на стадії судового розгляду в підготовчій частині «відволікається» й на інші, «підготовчі», ті, які безпосередньо не стосуються вирішення основного питання кримінального провадження, питання. Адже КПК виходить із того, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження (ч. 1 ст. 7 КПК); а у випадку коли положення КПК неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК (ч. 6 ст. 9 КПК), до яких, зокрема, відноситься і верховенство права (п. 1 ч. 1 ст. 7, ст. 8 КПК), відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч. 1 ст. 8 КПК, ст. ст. 3, 8 Конституції України). А як слушно зазначає О. В. Капліна, урахування пріоритетності захисту прав і свобод людини, залученої у сферу кримінального судочинства, а також основних засад кримінального судочинства та норм моралі є особливістю правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права [20, с. 30]. Таким чином, забезпечення дотримання та захист прав особи та її законних інтересів у кримінальному провадженні має бути (поряд з іншими завданнями) пріоритетом у діяльності будь-якого державно-владного органу, а особливо – суду, при здійсненні ними своїх повноважень та відповідно вибору того чи іншого варіанту поведінки у конкретній ситуації.

Окрім того, від правильного визначення поняття «судовий розгляд» та його структури залежить і цілий ряд інших питань, що вирішуються в кримінальному провадженні. Наприклад, під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу (ч. 5 ст. 27 КПК); до початку судового розгляду у виняткових випадках кримінальне провадження може бути передано на розгляд іншого суду за місцем проживання обвинуваченого, більшості потерпілих або свідків з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження (абз. 2 ч. 1 ст. 34 КПК); одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п'яти захисників одного обвинуваченого (ч. 3 ст. 46 КПК); свідок зобов'язаний давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду (п. 2 ч. 2 ст. 66 КПК); спеціаліст може бути залучений судом... під час судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК); сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги (ч. 3 ст. 71 КПК); заяви про відвід під час судового провадження подаються до початку судового розгляду; подання заяви про відвід після початку судового розгляду допускається лише у випадках, якщо підстава для відводу стала відома після початку судового розгляду (ч. 4 ст. 80 КПК); докази, передбачені ст. 87 КПК, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого (!) судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відпові-

дальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані (ч. 3 ст. 87 КПК); сторони кримінального провадження, потерпілий мають право під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими (ч. 3 ст. 89 КПК); кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку (ч. 7 ст. 101 КПК) та ін².

Отже, з урахуванням вищевикладеного, повноваження суду першої інстанції на стадії судового розгляду кримінального провадження залежно від етапів цієї стадії умовно можна поділити на ті повноваження, що суд здійснює: 1) у підготовчій частині судового розгляду; 2) під час судового розгляду кримінального провадження по суті (або під час з'ясування обставин та перевірки їх доказами; або ж – у судовому слідстві); 3) в судових дебатах; 4) при проголошенні останнього слова обвинуваченим; та 5) під час постановлення і проголошення вироку або іншого судового рішення, яким суд завершує судове провадження по першій інстанції.

Наостанок зазначимо загальновідому істину про те, що поняття і терміни в юридичній (так само, як і в будь-якій іншій) науці повинні відповідати таким вимогам, як точність, термінологічна визначеність, відмова від двозначності, одноманітне використання тощо [21, с. 39; див. також: 22, с. 53-55]. Проте незважаючи на ці вимоги, як зазначає О. Ф. Черданцев, у термінології, в тому числі юридичній, недоліки все-таки існують. Зокрема, вони проявляються в синонімії, коли одне поняття позначається різними термінами. Така ж сама негативна ситуація, коли в документі використовується один і той же термін у різних значеннях [23, с. 47]. Таку ж позицію займає і В. М. Савицький, який, досліджуючи термінологічні проблеми мови процесуального закону, зазначав, що проблема сприйняття права або його тлумачення завжди опосередкована текстом, від якості якого, точніше, від якості перенесення на письмі волі законодавця, залежить вихідний момент правозастосування – розуміння права. Звідси – мова закону – надзвичайно важливий фактор проведення в життя державної волі. Словесна оболонка цієї волі повинна не лише надавати закону властивість смислової загальноступності, але й гармонізувати сам зміст закону, сприяти перетворенню його в цілісний і сучасний продукт інтелектуальної праці [24, с. 18-19]. Мовні конструкції, що застосовуються при складанні закону, повинні надавати викладенню логічність, послідовність, зв'язність, системність. Термін є, зокрема, засобом передачі й адекватного сприйняття інформації, що зосереджена у взаємопов'язаних термінах. Навпаки ж, невпорядкована термінологія, що відображає аморфність, невизначеність системи понять, знижує інформативні можливості закону, негативно відбивається на правозастосуванні, призводить до безкінечних і безплідних спорів у теорії й на практиці. Причинами цього, як зазначає автор, є різно-

² Курсив мій. – О. П.

манітні явища, як-то: зміна законодавства, підйоми й спади наукової думки, зміна теоретичних концепцій, розвиток культурних, у тому числі зарубіжних зв'язків та ін. [24, с. 22-23].

Отже, така законодавча термінологічна плутанина, як убачається, не відповідає загально визнаним стандартам судочинства, зокрема принципу правової (юридичної) визначеності, який, як зазначає Європейський суд з прав людини та Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), є складовою частиною принципу верховенства права [25, с. 168-184], який відповідно до ч. 2 ст. 8 КПК у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Зокрема, відповідно до правових позицій, викладених у Доповіді «Про верховенство права», схваленої Венеціанською Комісією, принцип юридичної визначеності є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права. Аби досягти цієї довіри, держава повинна зробити текст закону легко доступним. Закон має бути передбачуваним щодо його наслідків: він має бути сформульований з достатньою мірою чіткості, аби особа мала можливість скерувати свою поведінку (п. 44 вказаної Доповіді). Юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними (п. 46). На додачу до цього, парламентів не може бути дозволено зневажати основоположні права людини внаслідок ухвалення нечітких законів. Цим досягається істотно важливий юридичний захист особи супроти держави та її органів і посадових осіб (п. 47) [25, с. 178-179].

А тому переконані, що на шляху до утвердження верховенства права в нашій державі, зазначені недоліки кримінального процесуального законодавства внаслідок прорахунків законодавця необхідно усувати всіма можливими засобами, які передбачені та/або не заборонені правом, зокрема і його загальними принципами (засадами).

Література:

1. Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи : навчальний посібник. – Острог, 2003. – 196 с.
2. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х.: Право: 2010. – 608 с.
3. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации : учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. / Л. Н. Башкатов [и др.]; отв. ред. И. Л. Петрухин, И. Б. Михайловская. – М.: Проспект, 2010. – 688 с.
4. Николук В. В. Сущность и значение стадии судебного разбирательства // Курс уголовного судопроизводства : Учеб.: В 3 т. / Под ред. В. А. Михайлова. – Т. 2: Досудебное и судебное производство. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЕК», 2006. – 856 с. – (Серия «Библиотека юриста»).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
6. Коваленко Є. Г., Маляренко В. Т. Кримінальний процес України : Підручник / 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.
7. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : підручник. – К.: Істина, 2010. – 496 с.
8. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу : Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
9. Маляренко В. Т. Стаття 318. Строки і загальний порядок судового розгляду // Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.
10. Міщенко С. М. Стаття 342. Відкриття судового засідання. Стаття 347. Початок судового розгляду // Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.
11. Николук В. В. Подготовительная часть судебного заседания // Курс уголовного судопроизводства : Учеб.: В 3 т. / Под ред. В. А. Михайлова. – Т. 2: Досудебное и судебное производство. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЕК», 2006. – 856 с. – (Серия «Библиотека юриста»).
12. Офіційний сайт ВССУ: [http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files//судове%20провадження%20у%20суді%20першої%20інстанції%20\(випр%20123\).doc](http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files//судове%20провадження%20у%20суді%20першої%20інстанції%20(випр%20123).doc). – [Заголовок з екрану].
13. Карабанова Т. Н., Махов В. Н. Судебное следствие в уголовном процессе Российской Федерации. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 192 с.
14. Попов В. Ф. Судебное следствие в системе уголовно-процессуальной деятельности: понятие, значение, сущность и содержание // Российский судья. – 2000. – № 4. – С. 43.
15. Загорский Г. И. Актуальные проблемы судебного разбирательства по уголовным делам : учебно-практическое пособие. – М.: Проспект, 2011. – 312 с.
16. Середа Г. П. Стаття 338. Зміна обвинувачення в суді // Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.
17. Мамницький В. Ю. Поняття та значення судового розгляду // Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.

18. Мамницький В. Ю. Процесуальний порядок судового розгляду // Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.
19. Нор В. Т. Стаття 128. Цивільний позов у кримінальному провадженні // Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
20. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права: Автореф. дис. ... д. ю. н. – Х., 2009. – 40 с.
21. Малахов В. П. Логика для юристов: учеб. пособие. – М., 2002. – С. 38. Цит. за: Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в юриспруденции : монография. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2012. – 320 с.
22. Логіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська-Гордєєва та ін.; За заг. ред. проф. В. Д. Титова. – Х. : Право, 2005. – 208 с.
23. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в юриспруденции : монография. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2012. – 320 с.
24. Савицкий В. М. Язык процессуального закона (вопросы терминологии) : монография / под ред. А. Я. Сухарева. – М. : Наука, 1987. – 288 с.
25. Про верховенство права: доповідь, схвалена Венеціанською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року) // Право України. – 2011. – № 10. – С. 168-184.

Панасюк А. А. Система стадий судебного разбирательства как основание для классификации полномочий суда первой инстанции в уголовном производстве

Статья посвящена исследованию проблемы классификации полномочий суда первой инстанции на стадии судебного разбирательства в уголовном производстве Украины. Проведена классификация полномочий суда относительно этапов самой стадии судебного разбирательства уголовного производства. Сделано сравнение традиционных подходов к определению структуры, составных элементов (этапов) стадии судебного разбирательства, и нового подхода, с учетом положений нового УПК Украины 2012 года. Особенно акцентировано внимание на выделении и номинации центрального этапа стадии судебного разбирательства, который в редакции УПК Украины 1960 года имел название «судебное следствие».

Ключевые слова: суд первой инстанции, классификация полномочий суда, стадия судебного разбирательства уголовного производства, структура судебного разбирательства, судебное следствие.

Panasiuk O.A. The system of the court proceedings stage as the basis for the powers classification of the first instance court in criminal procedure

The article is devoted to the problem investigation of the powers classification of the first instance court at the court proceedings stage of criminal procedure of Ukraine. The classification of the court powers concerning phases of the stage itself of the court proceedings of criminal procedure has been carried out. The comparison of the traditional approaches to the determination of the structure, constituent elements (phases) of the court proceedings stages and a new approach taking into account provisions of the new Criminal Procedure Code of 2012 has been made. The special attention is given to the allocation and nomination of the central phase of the stage of the court proceedings having the name «judicial investigation» as amended in the Criminal Procedure Code of Ukraine of 1960.

Key words: court of the first instance, classification of the court powers, stage of the court proceedings of criminal procedure, structure of the court proceedings, judicial investigation.

УДК 349.23:331.106.4

*К.М. Плєснєв,
здобувач Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АТЕСТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Встановлено, що атестації працівників за трудовим законодавством зарубіжних країн є формою встановлення відповідності працівника займаній посаді, виконуваній роботі, перевірки рівня його професійних знань і навичок, ділових та інших якостей. Її проведення стимулює професійний розвиток працівника

Ключові слова: атестація, зарубіжний досвід, працівник, роботодавець, відповідність займаній посаді або виконуваній роботі

Об'єктивна потреба у дослідженні проблем атестації працівників зумовлена тим, що відповідний правовий механізм у нашій країні сформувався ще у 70-х роках ХХ ст. Тому в нових умовах він потребує істотного оновлення з урахуванням тих змін, що відбулися в останні десятиліття незалежності як в економіці, так і в державі загалом. Атестація працівників набула значного поширення. Створюються спеціалізовані атестаційні центри, покликані надавати роботодавцям кваліфіковану допомогу при проведенні атестації. Це зумовлено потребами науково-технічного прогресу і значною конкуренцією на ринку праці. Сьогодні це не лише перевірка працівників на відповідність їх займаним посадам та виконуваній роботі, а й питання високоефективного використання трудових ресурсів.